

El molí fariner i el molí draper de la Vall de la Nou a través dels contractes d'arrendament (s. XVIII-XIX)

Francesc Canuto Bauçà

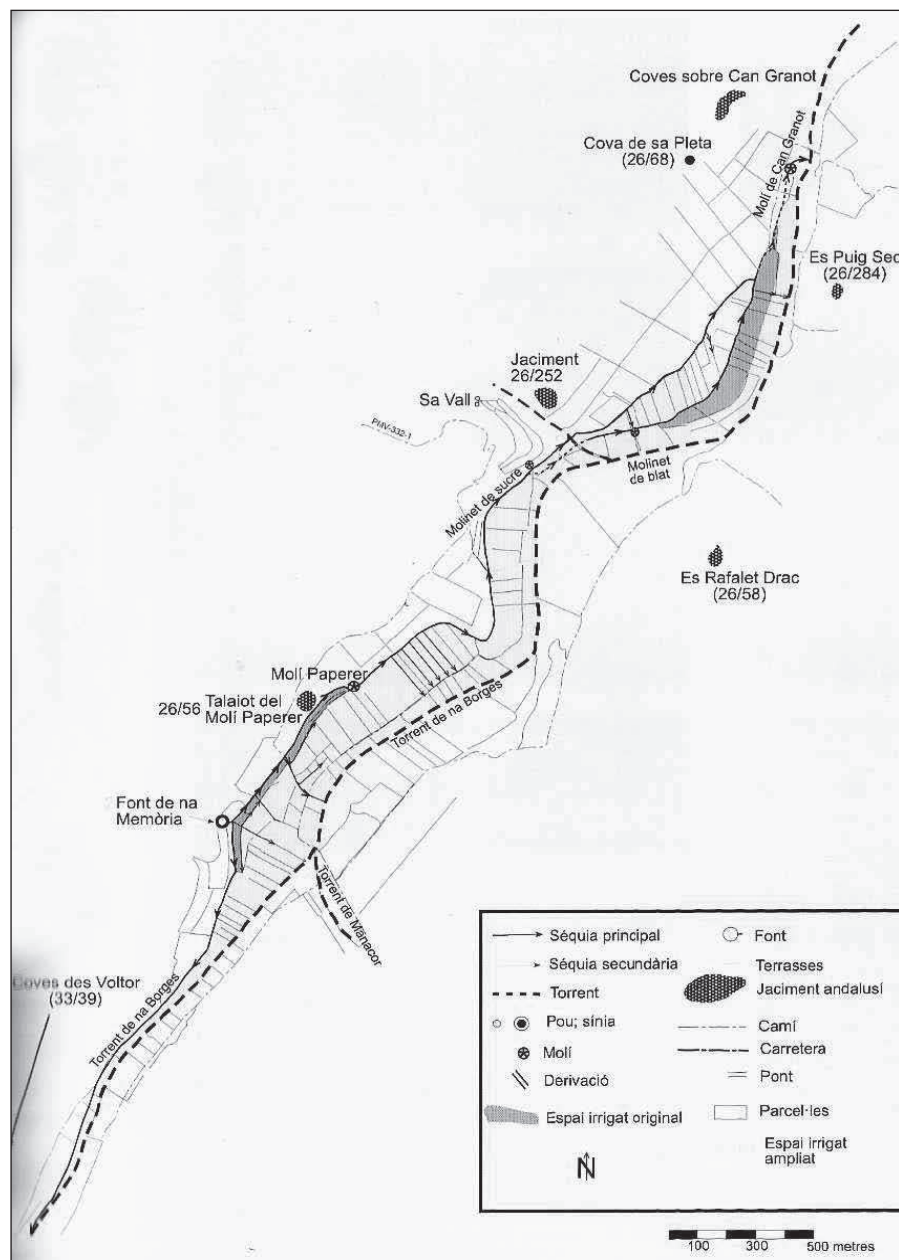
Amb aquesta comunicació i a través dels contractes d'arrendament agrari es pretén analitzar el funcionament dels dos molins hidràulics (fariner i draper) i de la terra de reguiu contigua, d'1 quarterada d'extensió, la qual sempre anava inclosa en els contractes. La possessió de la Vall de la Nou, propietat de Marc Antoni Cotoner, marquès d'Ariany (m. 1749), designava en la documentació de l'època una extensa zona solcada pel torrent de na Borges, on a banda i banda del torrent se situaven altres propietats agrícoles juxtaposades a la possessió matriu (es Rafalet, es Morro, es Puig Sec, ses Comes, sa Torre, es Vidriers), tot de pertinences de la possessió de la Vall de la Nou. Totes aquestes propietats eren explotades per mitjà de diferents estratègies encaminades a obtenir una major rendibilitat econòmica de les terres.

Els molins hidràulics de la Vall de la Nou

Des de molt enrere, la documentació històrica relativa a la Vall de la Nou atesta que la possessió disposava de dos molins d'aigua, un fariner i l'altre draper. Posteriorment, el 1703 es va construir el molí paperer, del qual ja vàrem donar compte a les passades jornades del 2016.

Els contractes d'arrendament mobilitzats (vuit en total) ens revelen les diferents estratègies per tal d'obtenir el millor benefici de les explotacions, ja sia juntes o per separat. Generalment els dos molins solien arrendar-se conjuntament, amb la terra contigua, de reguiu, però el contracte també podia incloure altres terres de pertinences de la Vall de la Nou. Aquests són els diferents contractes efectuats el període estudiat:

-1707, setembre 21. Arrendament del molí draper i d'1 quarterada de terra

contigua.

-1711, agost 16. Arrendament del molí draper i del molí fariner, ambdós amb la terra contigua, i de les rotes situades al costat del torrent.

-1734, maig 10. Arrendament del molí draper, amb una quarterada de terra contigua, i del lloquet anomenat es Puig Sec.

-1750, desembre 21. Arrendament del molí draper i del molí fariner, ambdós amb la terra contigua, i es Rafalet, l'Hort Gran, l'Hort Petit i els censals de les rotes.

-1786, maig 17. Arrendament del molí draper i del molí fariner, ambdós amb la terra contigua, i d'altra peça de terra de quatre quarterades d'extensió.

-1808, octubre 7. Arrendament del molí draper i del molí fariner, ambdós amb la terra contigua, i d'altra peça de terra de quatre quarterades d'extensió.

-1831, març 17. Arrendament del molí draper (el contracte no registra la terra contigua).

-1851, agost 1. Arrendament del molí draper i del molí fariner, ambdós amb la terra contigua, juntament amb les Rotes Velles, les Rotes Noves Velles, les Rotes Noves Noves i el Corral d'en Memori.¹

Així doncs, les rendes no procedien exclusivament de la molta dels cereals i de la batuda del draps, sinó que s'incrementaven amb l'agricultura i la ramaderia de les terres. A més a més, s'hi afegien els censals dels roters, els quals conraven les terres juxtaposades al prat o plana d'inundació del torrent, irrigades per la Font de sa Vall.

El molí fariner

Es tracta del molí conegut actualment com a «molí sucrer», ubicat entre el molí paperer i les cases de sa Vall. En estat ruïnós, solament resta un tros de paret i són encara visibles tres anelles que formaven part de la torre del cup. Deu el seu nom al fet que en època més recent va ser utilitzat per a moldre garroves i obtenir sucre (Mascaró et al. 1999, 119).

La documentació mobilitzada ens revela que el 1705, data del primer contracte d'arrendament del molí paperer, uns dels pactes del contracte obligava a l'arrendador del molí fariner a moldre de franc tot el blat necessari per al consum

¹ En el corral d'en Memori està ubicada la Font de sa Vall, coneguda actualment com na Memòria; pel que sembla, fa el nom feminitzat d'un dels arrendataris, de malnom *Memori*, que va conrar aquestes terres.

dels paperistes, la família Thomati, naturals de Gènova (Itàlia). Posteriorment, el 1711, aquesta obligació s'ampliava a les cases de sa Vall i a les posades ubicades a Manacor i a la localitat d'Ariany:²

-1711, agost 11. «Ítem és pacte que degau molre tot lo blat, xexa, ordi et àlias se necessitarà per las casas, axí del Avall, Menecor y Ariañy y també per los paperers del molí, sens pagar cosa».

Els estims, registrats en els contractes, consistien en dos perpals per aixecar les moles i tres pics de ferro per repicar periòdicament les estries de les moles. També s'entregava un mul per al cultiu de la terra de reguiu contigua i l'estimació de l'hortalissa que en aquell moment estava sembrada:

-1711, agost 11. «Ítem se vos entrega per estims del molí fariner, dos perpals y tres pichs de ferro y 15L ab estim de bastiar de cabastre, tot lo qual haureu de entregar a la fi del present arrendament».

El molí fariner no el trobam consignat entre els béns d'Antoni Josep Cotoner i Despuig, marquès d'Ariany, registrats a l'Apeo d'en Garay, de l'any 1818.

El molí draper

Conegut actualment com a «molí rober», està ubicat a les cases de Can Granot. Encara resten alguns elements visibles del molí, el més significatiu és la columna del cup formada per anelles de marès o pedra, reutilitzada en la construcció d'un porxo obert al costat de la casa.

En el sector tèxtil, els molins drapers o bataners eren utilitzats per batre, netejar la roba i fer-la reblanir, ja que una vegada teixida era massa forta i enravenada per obrar-la. Si en lloc de batre teixits es bataven flassades, el molí es

2 La posada de sa Vall de la Nou estava ubicada a Manacor. Referències documentals del segle XVII registren l'illa o illeta del senyor Francesc Cotoner compresa entre els carrers Olesa, Capità Andreu (avui Jaume Domenge), Font i Roig o d'en Ferrà (ara Capellà Pere Llull) i el Cós (Sansó 2017, 229). Un inventari, efectuat el 1749, dels béns de Marc Antoni Cotoner i Sureda, marquès d'Ariany, ens revela que era propietari d'aquests immobles: «Primo unas casas mayores situadas dins la vila de Manacor, prop de la Yglésia, tingudas y confrontadas com en actes és de veurer, dins de les quals se ha atrobat lo siguiente: [la casa constava de sala, quadra, primera cambra, rebost, cuina, estudi gran de baix, entrada i celler] [...]. Ítem altres casas scituades dis dita vila prop de las antecedents y principals, de las quals se han fet cotxeria, tingudes y confrontadas com en actes és de veurer. Ítem altres casas al mateix carrer de las casa mayores, que antes eran de Jaume Fàbregas, sombrerer. Altres casa contiguas a les antecedents que antes eran de Pere Cabrer àlias Ballet» (ARM, protocol M-1965, f.f 1-102). L'Apeo d'en Garay, de l'any 1818, entre els béns d'Antoni Josep Cotoner i Despuig, marquès d'Ariany, registra els següents immobles urbans: unes cases situades al carrer Nou, valorades en 525 lliures i d'altres situades al carrer de n'Olesa, valorades en 400 lliures (ARM, D-1528, f. 340). Pel que fa a la posada d'Ariany, es tracta de l'immoble conegut actualment com s'Alberg, situat al costat de l'església d'aquella localitat.

deia molí flassader (Cañellas 1993, 152).

No s'ha pogut discernir a través de la documentació mobilitzada quin tipus d'enginy era l'utilitzat al molí.³ Els estims del contracte d'arrendament de l'any 1711 són aquests:

-1711, agost 11. «Ítem se vos entrega per estims del molí draper, un parpal de ferro, una caldera de aram condreta y sensera sens vasar y palla estojada estimada en 6L y finalment un parell de muls estimats 31L, los quals estims deureu restituir a le fi de dit arrendament».

Uns dels pactes, registrat en el contracte d'arrendament de l'any 1707, obligava l'arrendatari, cada any de l'arrendament, a netejar de franc una peça de drap:

-1707, setembre 21. «Ítem és pacte que axí metex tingau obligació, ultra dita ànnua mercè, fer net una pessa de drap de franch y adobar-la sens haver-vos de pagar cosa y assó quiscun any».

El molí draper, sense avaluar, consta entre els béns d'Antoni Josep Cotoner i Despuig, marquès d'Ariany, registrats a l'Apeo d'en Garay, de l'any 1818. Només és valorada la terra de reguiu contigua, de tres quarterades d'extensió, en 900 lliures.

La documentació utilitzada

La documentació utilitzada per aquest treball són vuit contractes d'arrendament agrari, custodiats tots ells a l'Arxiu del Regne de Mallorca, relatius a les propietats de Marc Antoni Cotoner i dels seus descendents, el període 1707–1859. Són aquests per ordre cronològic:

Document 1. 1707, setembre 21

Arrendament del molí draper i d'1 quarterada de terra.

Arrendador: dona Bàrbara Nunis de Santjoan i Cotoner, marquesa d'Ariany.

Arrendatari: Bernat Fluixà, natural de Santa Margalida.

Duració del contracte: 3 anys. Inici: dia 29 de setembre de 1707. Finalització: dia 8 de setembre de 1710.

Ànnua mercè: 160 lliures moneda de Mallorca.

3 La tasca de batre el drap es feia amb dues maces que es movien per l'acció de lleves, que estaven fixades a un eix horitzontal que anava girant i feia aixecar alternativament cada maça per llavors deixar-la caure damunt la peça de roba que s'havia de batanar (Cañellas 1993, 153).

Estims: arreus. Estimadors: no consten.

Pactes: 9. Testimonis: Jaume Berga, moliner, natural del lloc d'Ariany, i Bernat Gomila. Notari: Miquel Llabrés.⁴

Document 2. 1711, agost 16

Arrendament del molí draper i del molí fariner.

Arrendador: Perer Darder, procurador de dona Bàrbara Nunis de Santjoan i Cotoner, òlim marquesa de Bellpuig.

Arrendatari: Joan Febrer, paraire, natural de Manacor.

Duració del contracte: 4 anys. Inici: pel molí draper, dia 8 de setembre de 1715, i pel molí fariner dia 29 de setembre de 1715. Finalització: pel molí draper dia 8 de setembre de 1715 i pel molí fariner dia 29 de setembre de 1715.

Ànnua mercè: 160 lliures moneda de Mallorca pel molí draper i 30 quarteres de forment pel molí fariner.

Estims: arreus i bestiar. Estimadors: no consten.

Pactes: 11. Testimonis: Miquel Puigserver, prevere i beneficiat de la Seu, i Antoni Galmés, ambdós naturals de Manacor. Notari: Miquel Llabrés.⁵

Document 3. 1734, maig 10

Arrendament del molí draper i es Puig Sec.

Arrendador: dona Ramona Queralt, viuda de don Francesc Cotoner, marquès d'Ariany.

Arrendatari: Pere Febrer, natural de Manacor.

Duració del contracte: 4 anys. Inici: dia 8 de setembre de 1734. Finalització: dia 8 de setembre de 1738.

Ànnua mercè: 160 lliures moneda de Mallorca pel molí i 26 quarteres de blat i 10 quarteres d'ordi pel lloquet es Puig Sec.

Estims: del molí i del Puig Sec. Estimadors: no consten.

Pactes: 14. Testimonis: Pere Darder, majoral de la Vall i Joan Galmés, natural de Manacor. Notari: Miquel Llabrés.⁶

Document 4. 1750, desembre 21

⁴ ARM, protocol LL-399, ff. 128v-132.

⁵ ARM, protocol LL-402, ff. 99-103.

⁶ ARM, protocol LL-412, ff. 22v-25v.

Arrendament des Rafalet, Hort Gran, Hort Petit, molí draper i molí fariner. Arrendador: Pere de Verí i Sureda, de Santmartí, curador de l'herència de dona Margalida Dameto.

Arrendatari: Antoni Ordines, natural de Manacor.

Duració del contracte: 6 anys. Inici: dia 8 de setembre de 1750. Finalització: dia 8 de setembre de 1756.

Ànnua mercè: 800 lliures moneda de Mallorca.

Estims: Relació de bestiar, eines, guaret i llavors. Estimadors: Jaume Gelabert, Jaume Mesquida, Jaume Pomar, Antoni Frontera, Antoni Ordines, Miquel Font, Jordi Roca, Sebastià Mesquida, Andreu Riera, Joan Galmés, Miquel Duran i Antoni Pasqual.

Pactes: 5. Fiador: Benet Gelabert de la vila de Porreres. Testimonis: Julià Ginard, escrivà real de la vila de Calvià, i Bartomeu Quetgles, criat de casa. Notari: Gabriel Oliver.⁷

Document 5. 1786, maig 17

Arrendament del molí draper, del molí fariner i de la terra contigua, de 4 quarterades d'extensió.

Arrendador: Fernando Chacón Manrique de Lara i Cotoner, cavaller de l'Hàbit de Calatrava.

Arrendatari: Bartomeu Riutort, àlies *Nuviet*, natural de Petra.

Duració del contracte: 4 anys. Inici: dia 8 de setembre de 1786. Finalització: dia 8 de setembre de 1790.

Ànnua mercè: 130 lliures moneda de Mallorca.

Estims: arreus, hortalissa i guaret. Estimadors: no consten.

Pactes: 11. Testimonis: l'honor Pere Joan Soler, batle de Manacor, i Joan Bosch, regidor, naturals de Manacor. Notari: Jaume Simó.⁸

Document 6. 1808, octubre 7

Arrendament del molí draper, del molí fariner i de la terra contigua, de 4 quarterades d'extensió.

Arrendador: Pere Josep Artigues Capó, fill de Miquel i d'Anna, natural i vesí de

⁷ ARM, protocol O-309, ff. 119v-121v.

⁸ ARM, protocol J-1598, ff. 193-195.

Palma, apoderat de Josep Cotoner Sales i Despuig.

Arrendatari: Joan Morey Miquel, conrador, fill de Guillem i de Margalida, natural i vesí de Manacor.

Duració del contracte: 6 anys. Inici: dia 29 de setembre de 1808. Finalització: dia 29 de setembre de 1814.

Ànnua mercè: 130 lliures moneda de Mallorca.

Estims: arreu, hortalissa i guaret. Estimadors: no consten.

Pactes: 11. Testimonis: Nicolau Ginard, majoral dels senyors Chacón, i Pere Antoni Sancho, escrivent, vesins de Palma. Notari: Agustí Marcó.⁹

Document 7. 1831, març 17

Arrendament del molí draper.

Arrendador: dona Mercedes Chacón i Net.

Arrendatari: Antoni Llompard Truyol, fill de Melcion i de Joana Maria, natural i vesí de Manacor.

Duració del contracte: 4 anys. Inici: dia 29 setembre de 1830. Finalització: dia 29 de setembre de 1834.

Ànnua mercè: 84 lliures moneda de Mallorca.

Estims: no consten

Pactes: 3. Testimonis: Sebastià Mesquida àlies *Caramany*, i Joan Llodrà, ambdós naturals de Manacor. Notari: Pere Jaume Rosselló.¹⁰

Document 8. 1851, agost 1

Arrendament del molí draper, del molí fariner, les Rotes Velles, les Rotes Noves Velles, les Rotes Noves Noves, el Corral d'en Memori i de totes les aigües.

Arrendador: Francesc Cotoner Sales i Chacón, marquès d'Ariany.

Arrendatari: Guillem Morey Font, fill de Guillem i de Joana Maria, natural i vesí de Manacor.

Duració del contracte: 8 anys. Inici: dia 29 de setembre de 1851. Finalització: dia 29 de setembre de 1859.

Ànnua mercè: 300 lliures moneda de Mallorca.

⁹ ARM, protocol M-2295, ff. 53-54v.

¹⁰ ARM, protocol R-252, ff. 87-87v.

Estims: no consten. Estimadors: no consten.

Pactes: 15. Testimonis: Francisco Arias, escrivà del Reial Patrimoni, i Jordi Vidal, criat de casa del senyor marquès, ambdós vesins de Palma. Notari: Mateu Mora Carbonell.¹¹

Els contractes d'arrendament. Pactes, reserves, obligacions, estims i ànnua mercè

Aquests documents, redactats davant notari, són una font importantíssima d'informació, ja que a través dels pactes, reserves, obligacions, ànnua mercè, agatges i sobretot dels estims registrats, podem conèixer molts d'aspectes de l'explotació (antroponímia, dependències de les cases, elements materials de la vida quotidiana, cultius, bestiar, llavors, arbrat, etc.). Cal dir que el nostre coneixement de les terres es limitarà a allò que ens diuen els contractes. La transcripció dels documents l'hem feta tot seguint les normes (puntuació, accentuació, desenvolupament d'abreviatures, etc.) dels Nostres Clàssics. Transcriurem a continuació una sèrie d'apartats relatius al funcionament dels molins i de les terres arrendades.

Pactes relatius al conreu

Tots els contractes d'arrendament encapçalen en el primer pacte, la norma d'obligat compliment, el conrar les terres a «ús i costum de bon conrador». S'havia d'observar estrictament la rotació dels cultius, sota la pena de pagar els danys i perjudicis ocasionats.

- 1711, agost 16. Document 2

A vos mestre Juan Fabrer, parayra, natural de la vila de Manacor assí present y acceptant, los molins draper y fariner del Avall de la Nou ab dos pessas de terra contiguas, ço és, una pessa de tenor de una quarterada o lo que és, contigua al molí draper y altre pessa de terra contigua al molí fariner que és tirant del garrover de baix de las casas majors del Avall fins a la partió que es diu del Rafal los Vidriers, aiustant-se al dit arrendament las rotas que vos designaré de iunt lo torrent.

- 1750, desembre 21. Document 4

Primo és pacte que deureu conrar ditas pocsessions a ús y costum de bon conrador çots pena de pagar los dañys y perjuyts.

- 1786, maig 17. Document 5

Primerament és pacte entre de ells resolt y convingut, que dit Riutord, no sols deurà

¹¹ ARM, protocol M-2443, ff. 178v-181.

cuidar de dits molins com a bon arrendador, sinó que també deurà conprar dita terra a ús y costum de bon conrador, so penas de pagar tots los perjuys forsan fahedors y que foren causats per la sus omició.

- 1808, octubre 7. Document 6

Primo és pacte que deureu cuidar de los expressats molins, com a bons arrendadors, dur-los corrents, ben acondicionats, axí com deguen estar, com igualment conprar las terras compresas en s'arrendament a ús i costum de bon conrador, baix sa pena de pagar els perjuys que fent lo contrari s'ocasionaran.

- 1851, agost 1. Document 8

Que vós, dit Morey conductor, tindreu obligació de conprar ditas rotas a ús y costum de bon conrador.

Els arbres i les canyes

Els arbres fruiters els trobam consignats en els documents sense especificar-ne la varietat, no gensmenys els polls (*Populus alba*), són registrats profusament a les reserves dels contractes. El cultiu d'aquests arbres proporcionaven un guany econòmic molt important, d'aquí que fossin registrats en els Amillaraments.¹² Algunes de les reserves prohibien als roters sembrar polls. Les canyes s'havien d'estotjar a les cases de sa Vall o de sa Torre. El document 8, de l'any 1851, signa que el propietari es reservava el dret de collir i menjar fruita de les rotes.

- 1851, agost 1. Document 8

Que vós, dit Morey conductor, tindreu també obligació de haver de aumentar tot lo posible los abres fruitals que hey faltan y faltaran en lo sucesiu.

- 1851, agost 1. Document 8

Que vós, dit conductor, ni ningun roter, puga sembrar polls ni cañas dins la sua rota sens el meu esprés consentiment y si los sembren, seran perduts, y no tindran dret a los matexos polls.

- 1851, agost 1. Document 8

Que no hey van compresas las rotas de debaix del Puig Sech, ditas el corral del mateix, per estar inmiscuidas en lo arrendament de dit predio el Rafalet y Puig Sech, ni tampoch totas las cañas que se troban sembradas en el cap del barranch dels Vidriers y tindreu dit conductor la obligació de tallar-les cada any y estotar-les, cuant sia son temps, dins las casas de dit predio lo Avall o la Torre, ben condicionadas.

- 1851, agost 1. Document 8

Que sempre y cuant se aguesen de abandonar cualsevol de las rotas, per no provar los abres fruitals y conradís y se hagués de pasar a sembrar polls, estas quedaran a conte meu y si acàs jo las hagués de donar a mitges, deureu vós ser preferit a cualsevol altre

¹² Els trobam registrats amb el nom castellà «álamos» en els Amillaraments efectuats el període 1857–1863 arreu del territori insular.

pretendent, seguint lo orde que se acostuma en los altres pollars de dit predio, però si me acomodàs sembrar-les per mon compte, no hey podreu vós tenir dret ningun y en este cas, tan solament a justa tasació, lo que valga, se vos ferà la corresponent rebaxa de la ànnua mercè.

- 1851, agost 1. Document 8

Que si de aquí en avant, algunas de las rotas de pollars, se haguesen de sembrar de abres fruitals o pasar a rotas de conradís, no hey podreu tenir dret algun, a no ser que mos ajustem per el seu just preu y si no mos ajustam, tindrè jo la facultat de donar-las a qui bé me aparezca y vós tindreu la obligació de donar la aygua corresponent a ellas, sens que pugueu exigir ninguna cantidad per ella.

- 1851, agost 1. Document 8

Que jo dit señor marquès o la mia familia o mon apoderat, tindran facultad sempre que pasen a lo Avall, de poder cullir y menjar de la fruita de ditas rotas.

La llenya. La palla i el fems. El guaret

La llenya utilitzada per al consum de l'arrendatari (guisar, forn, fer formiguers) s'havia de tallar del lloc assenyalat pel garriguer de la possessió de sa Vall. Estava prohibit tallar arbres, treure rabasses, ni treure llenya del lloc. Els roters solament podien utilitzar la llenya per al seu consum i estant a les rotes, sense poder-ne treure o vendre baix la pena de ban. L'últim any de l'arrendament s'havia de deixar tota la palla del lloc, ben condicionada al sostre o païssa i els fems acaramullats. El guaret, fet l'últim any de l'arrendament, es bonificava a vint sous per quarterada.

- 1808, octubre 7. Document 6

Que s'ultim any del arrendament deureu dexar dins el sostre o païssa tota la paya que haureu cullida i tos los fems que haurà produït es lloch, o recullits, aplegats caramullats i se vos deurà bonificar vint sous per cada corturada de goret que dexareu.

- 1808, octubre 7. Document 6

Que la llenya que necesitareu per vostron consum i cultivo de las terras la deureu tallar i aportar del Puig Sech sens poder tallar abres útils o rabassas, posant el major cuydado que ningú trega llenya de dit lloch a excepció de los roters per la seua pròpia manutenció, estant en las rotas, sens poderne vendre ni aportarner, concedint-vos sa facultat de exigir el ban que està publicat, cedint-vos, a benefici de la vigilància, la mitat de lo corresponent al señor.

- 1851, agost 1. Document 8

Que los roters en a qui subarrendareu las rotas, tan solament podran tallar lleña per formiguerar las rotas, dins el Puig Sech o dins lo Avall de la Nou, allà ahont los aseñalarà el meu garriguer o el meu representant y per ningun pretexte, ni vós, ni ningun roter, podrà tallar ningun abre, pena de deu lliuras per cada un, ni tampoch treurer rels de mata, ni ninguna espècie de planter de abres, com són empelts de pomeras, fi-

gueras y cualsevol altre espècie de abres fruitals, sens el meu permís, entenen-se, que si dits planters es fan, hagen de ser la mita per mi y la altre mitat per el roter qui los hage plantats, tenint jo la facultat de poder escullir la mitat que me acomot.

El bestiar de feina. El bestiar porcí. L'aviram

Els arrendataris podien pasturar lliurement el seu bestiar de feina per la garriga, els ermossos i les estivades del rafal des Puig Sec. No així les pastures de brocada sota la pena de pagar el ban. Cada arrendatari tenia el seu paratge assignat per les estivades. Estava prohibit tenir porcs fora de la soll, pels possibles perjudicis a l'hort. Un document del 1711 prohibia tenir aviram a l'arrendatari del molí fariner perquè no ocasionàs perjudicis a l'hortalissa de les terres de reguiu.

- 1707, setembre 21. Document 1

Ítem és pacte que pugau tenir sens pegar cosa, dos matxos o altres cavalcaduras y pasturar-los per el Rafal del Puig Sech, de pertinències de dit predio la Vall y garrigas, armassos y estivadas, después de haver segat, no empero per las pesturas de brocada, sots pena de pagar el ban y axí metex pugau tenir altres dos en dit lloch pegant al conductor de ell 1 sou per quiscuna cade any.

- 1711, agost 16. Document 2

Ítem és pacte que vós, dit conductor, pugau tenir dos cavalcaduras y pasturar-les per el Rafal del Puig Sech, per compte del molí draper y altres dos per compte del molí fariner y la possessió dels Vidries, las quals cavalcaduras podran pasturar per garrigas, armassos y estivadas después de haver segat y garbatjat, no emperó podran entrar per las pasturas de brocada, sots pena de pagar el ban y aximatex ne podreu tenir altres fins a dos, a quiscuna possessió, pagant al conductor de quiscun lloch 20 sous cada any per quiscuna bèstia.

- 1851, agost 1. Document 8

Que ningun roter, per ningun pretexte podrà aportar en el corral ningun gènere de bestiar de los meus arrendadors de dins de lo Avall de la Nou, però si podran fer-los pagar la tala que puga causar el dañ que fase, divent el bestiar de dits arrendadors, cada cual en son districte, entrar a menjar las estivadas sempre que ni hage.

- 1707, setembre 21. Document 1

Ítem és pacte que vós, dit conductor, no pugau tanir tossinos en dita terra sinós fermats al assoll per despesa, sots pena de 3 lliuras y pegar los perjuys.

- 1711, agost 16. Document 2

Ítem és pacte que vós, dit conductor no pugau tenir ningun gènere de aviram en el molí fariner y en son contorn, sots pena de pagar lo ban y peryui pot ocasionar a la ortolissa del hort de prop del molí.

El manteniment dels molins

Solament un contracte (Document 1) tracta sobre el manteniment del molí fariner. El manteniment de les cases i parets era a compte de l'arrendador. Pels adobs de la maquinària, els llenyams necessaris s'havien de fer amb arbres de la possessió de sa Vall de la Nou o de Morell (Artà).

- 1707, setembre 21. Document 1

Primo per quant se vos entrega el molí [fariner] susdit molent y condret ab tot lo necessari, és pacte que vosaltres, dits conductors, degau mantenir aquell a costas vostres y restituir-lo ab la mateixa forma a la fi de dit arrendament, menos los adops de parets y casas, que estos en cas necessitan de adops se feren per mi dita doña Bàrbara y sempre y quant vós, dit conductor, necessiteu de algun lleñyam per adops de dit molí, qui es tròpia dins la possessió de dit Avall de la Nou o necessitereu de llenyam de pi per dits adops qui es tròpian en Morell [Artà], tindrè obligació entregar-los-vos en abre y vós, dit conductor, haureu de tellar aquell y obrar-lo a costas vostras.

- 1786, maig 17. Document 5

Ítem és pacte que tots los adops y reparos de dits molins y séquia que exedescan el valor de un jornal de mestre, los deurà satisfèr y pagar el referit señor don Fernando Chacón y los que no pasen de jornal los deurà satisfèr el arrendador.

El manteniment de la síquia

La síquia s'havia d'escurar a costes de l'arrendatari. El del molí draper havia de mantenir la síquia neta fins al molí fariner i aquest des del molí fariner fins a la Font Major (na Memòria). A partir de la font i fins a l'entrador, situat a la possessió de Son Roca, l'escurada s'havia de fer a mitges, entre el molí draper i el fariner. Un document, del 1707, registra que existia un projecte per tal de construir una síquia nova.

- 1707, setembre 21. Document 1

Ítem és pacte que vós, dit conductor, degau escurar la séquia a costas vostras ab que mol dit molí, totas las vegadas que serà necessari, axí per brutor natural de erba, terras o altrement per qualsevol torrentada o infortuni de temps, divi o humà des de dit molí dreper fins al molí fariner, y esto de una part y de altre des de dit molí draper en avall fins allí ahont serà necessari perquè dit molí pugue moldre lliberament, tot a costas y despesas vostras de vós, dit conductor, com y també tindreu obligació, vós, dit conductor scurar per amijias ab lo conductor del molí fariner en los casos referits la font Mayor del Avall de que molen dits molins y des de la font, tota la séquia vella y nova, quant serà feta, fins a lo entredor que és fora de dit Avall.

- 1786, maig 17. Document 5

Ítem és pacte que vós, dit arrendador, deureu escurar la séquia cade any, des de el peratje que fins al present han tingut obligació de escurar-la fins al dit molí, bé y perfectament.

- 1808, octubre 7. Document 6

Que serà obligació de vos, dit conductor, constear los reparos i adops precisos de orts, molins, casas i síquias, no excedint de dos jornals i excedint de los dos, de càrrech de dit senyor y respecte de que en anys passats se recompongué la síquia, deureu conser-varla, escurant a lo menos duas vegadas cada any desde el paratje que fins al present se acostuma escurar, que és, des del molí paperer fins a los vostros, bé i perfectament, llevant las rels i malasas que sy crian.

La distribució de l'aigua

No s'ha pogut determinar, tot seguint els registres dels contractes, la mane-
ra en què es distribuïa l'aigua a les terres de reguiu. En els pactes s'entreveu que
existia una pràctica per a la distribució de l'aigua en «los dias i horas acostuma-
des segons és consuetut i pràctica». Sabem, per un contracte d'arrendament, que
l'hort de sa Torre agafava l'aigua els dimecres i dissabtes, de migdia a posta de
sol i l'hort Nou, els dilluns i divendres, també de migdia a posta de sol.

-1707, setembre 21. Document 1

*Ítem és pacte que sempre y quant jo, dita doña Bàrbara, hauré menester aygua per
regar alguns horts nous o reguius de blat, puga pendrer aquella, mentres no vos impe-
desca el moldre de dit molí, però sempre y quant se vos impedirà el dit molre, se vos
rellevarà de la ànnua mercè lo que sia de rahó y justícia y se estimarà per perçonas
y assò se enten de los horts nous y reguius de blat que durant lo arrendament feré,
no emperò de los horts vells que estan en costum de pendre la aygua de dita séquia,
perque estos la poran pendre en los dias y horas que han acustumat sempre pendre-la,
sens pagar cosa.*

-1786, maig 17. Document 5

*Ítem és pacte que en ninguna de las maneras podrá, dit conductor, que los hortolans y
demés que tenen dret a la séquia puguen regar a las horas acostumadas y segon se és
practicat fins lo die de avui, sens alteració alguna.*

-1808, octubre 7. Document 6

*Que de ningun modo podreu impedir a los hortolans i conductors del Hort gran, hort
de la Yglésia, rota de la Senyora a la Yglésia i hort de Miquel Rabassa, qui tenen dret
a la síquia, que puguen regar los dias i horas acostumadas segons es consuetut i pràc-
tica. A més de lo qual, me resev un dia de aigo cada semana per fer-ne a voluntat del
senyors principals, lo quels apareixerà, sens contradicció.*

El torrent

Les actuacions al torrent de sa Vall estan resumides en aquests dos con-
tractes. Cada arrendatari de les terres juxtaposades al torrent, fins i tot els roters,
tenien l'obligació cada any, dins el mes d'agost, d'escurar i eixarmar el torrent i
les síquies, cada u en el seu trast corresponent.

-1808, octubre 7. Document 6

*Que aximatex tendreu obligació de escurar a costas vostres i una vegada cada any,
com los demés roters, el torrent, en es vostro trast.*

-1851, agost 1. Document 8

*Que serà obligació de vós, dit conductor, també haver de escurar, tenir net y ben cu-
ydat de la sua profunditat y amplària, com també axermat el torrent mestra, de dalt
a baix, com igualment todas las síquias, tant de las rotas com de las damés, entrant en
el mes de agost.*

Les millores

Un altre dels pactes, d'obligat compliment per l'arrendatari, era destinar
anualment una quantitat pactada per fer obra nova a la finca (noves dependènci-
es, marjades, tanques, parats, sembrar arbres, etc.).

-1808, octubre 7. Document 6

*Que deureu expendir cada any dotse lliuras moneda de Mallorca en milloras allà
aont sian necessarias o més útils per la conservació dels immobles i a demés deureu
plantar dins los sis anys, a costas vostres, quatre figueras de bona qualitat dins lo hortet
de darrera el cup i brancadas que sian, se vos donarà per cada una vint sous.*

Els estims

A tots els contractes d'arrendament es procedia a estimar, és a dir, determi-
nar pel càlcul el preu o valor de tot el conjunt d'objectes inventariats (animals,
eines, ormeigs) així com el seu grau de conservació. L'arrendatari havia de tenir
cura de tots aquests béns mobles i els havia de restituir a la finalització de l'ar-
rendament. En aquesta estimació, hi intervenien dues persones de confiança,
una per a cada part, anomenats perits. La relació, o estims, generalment estava
inclosa a l'acta d'arrendament, però de vegades es feia en una escriptura a part.
Els estims són cabdals per conèixer, a banda dels elements materials de la vida
quotidiana, el tipus de l'explotació agrària (guarets, cultius, bestiar, llavors, ar-
brat, etc.). En el cas que ens ocupa, les explotacions són modestes i, òbviament,
també els estims.

-1711, agost 16. Document 2

*Ítem se vos entrega per estims del molí draper, un parpal de ferro, una caldera de
aram condreta y sensera sens vasar y palla estojada, estimada en 6 lliuras y finalment
un parell de muls estimats 31 lliuras, los quals estims deureu restituir a le fi de dit
arrendament.*

-1711, agost 16. Document 2

Ítem se vos entrega per estims del molí fariner, dos parpals y tres pichs de ferro y 15

lliuras ab estim de bastiar de cabastre, tot lo qual haureu de entregar a la fi del present arrendament.

-1786, maig 17. Document 5

Ítem és pacte que tot lo goret que lo últim any dexarà dit moliner corresponent a la terra que si li entrega, se li bonificarà al respecte de vint sous per quarterada y axí mateix serà de la obligació de dit arrendador, el dexar en el últim any de este arrendament, la mitad de palla que cullirà, en el sostre ben acondicionada.

-1808, octubre 7. Document 6

Últimament que a la fi del arrendament, deureu tornar i restituir els estims, arreus, homenatjes i pertrets que actualment haveu rebut i en lo mateix modo o en son defecte, pagar el just valor i són los sigüents: cinch pichs i dos parpals de ferro, una caldera de aram plantada, una pastera ab son sernedor, fanyadors, post de pastar, sis cadiras de corda novas, dos banchs nous, tot bo però usat corrent. Ortolissa per valor de cent sous y un mul estimat.

Els agatges

És la quantitat de productes que l'arrendatari ha de donar al senyor, a més del preu del lloguer. Aquesta quantitat, variable, segons la importància de la propietat, s'estipulava en el contracte i es pagava en diversos dies de l'any, generalment ajustats al calendari santoral litúrgic (Nadal, Pasqua, Sant Jaume, Santa Anna, etc.). Gallines, capons, pollastres i ous, blat, mongetes i cànynom són els productes registrats, els quals l'arrendatari havia de portar cada any del contracte a casa del propietari. Un document, del 1808, consigna l'existència d'anguiles al torrent, les qual s'havien de portar per la quaresma «el dia denou de mars dematí obrint sa porta» a la casa i habitació del senyor.¹³

-1707, setembre 21. Document 1

Ítem és pacte que ultra dita ànnua mercè, me hajen de donar quiscun any a las festas de Nadal, un parell capons de valor de 1 lliura 2 sous 8 diners y a las festas de Sant Jaume y Santa Anna, un parell pollastres, tot portat a la pròpia habitació.

-1786, maig 17. Document 5

Ítem és pacte, que ultra dita ànnua merced, deurà dit conductor satisfer y entregar, cade any de dit arrendament, dos parells de capons y dos gallinas per el dia vint y u de dezembre.

-1808, octubre 7. Document 6

Més lo serà igualment aportar dins la present Ciutat el dia vint i un de desembre de

¹³ Fa referència a les portes que tancaven la ciutat de Palma, circuida de murades en aquella època. Les mercaderies i els productes que entraven havien de pagar el dret de porta. La captura d'anguiles al torrent de sa Vall, ja en el segle XX, és descrita detalladament a l'obra *Els Regants de sa Vall de la Nou* (Mascaró et al. 1999, 186).

cada any, un parey de capons i un parey de gallinas i el dia denou de mars dematí obrint sa porta, un paner ab quatre lliuras de angilas i altre ab quatre dotsenas d'ous.

El delme. Pagament del salari. Els serveis religiosos

Entre les obligacions, pactades en el contracte d'arrendament, que havia de satisfer l'arrendatari, trobam registrats el delme, el salari del notari i les despeses del sacerdot que celebrava la missa a la capella de sa Vall de la Nou.¹⁴

-1786, maig 17. Document 5

Ítem és pacte que a més de dita ànnua merced, deurà satisfer y pagar cade any, durant dit arrendament, la porció de blat que ha acostumat sempre satisfer al sacerdot que celebra la missa en la Yglésia de la Vall.

-1808, octubre 7. Document 6

Que deureu pagar al notari infraescrit el salari i demás drets i còpias del present acte, per ambas parts.

-1851, agost 1. Document 8

Que si el govern en lo succesiu posàs cualsevol cantitat per delma, vós, dit arrendatari, tindreu obligació de satisfer-la y jo dit marquès de abonar-la.

L'ànnua mercè

És la renda o sia la quantitat que l'arrendatari paga anualment en diners com a preu de lloguer. El pagament es feia en metàl·lic, generalment en tres terces i es pactava la data dels terminis. Era obligació efectuar el pagament de l'ànnua mercè exclusivament en metàl·lic i en el domicili del senyor. S'advertia a l'arrendatari que el pagament s'havia de fer en lliures, moneda de Mallorca, «en diner efectiu, metàlich y sonant y no ab vales reals, ni altre paper moneda» i que «vós, dit conductor o los vostros, no podreu demanar rebaxa ni minoració de la antedita ànnua mercè, ni menos del compliment de los demás pactes y obligacions continguts en la present escritura de arrendament, per infortuni de temps que succeís, tant diví, com humà, ni per altre algun pensat o impensat, com és fam, peste, guerra, insendi, nevades, gelades, pedra, rovey, esterilitat, pues no obstant cualsevol, deureu verificar el pago de la sobre dita ànnua mercè en diner y en espècie».

-1707, setembre 21. Document 1

Ítem és pacte que per ànnua mercè de dit arrendament me degau donar y pagar quis-

¹⁴ A les despeses del sacerdot, contribuïen proporcionalment tots els arrendataris de les propietats de pertinençies de sa Vall de la Nou (Rafalet Drac, es Vidriers, Puig Sec, etc.). Es pagava en espècie mitja o 1 quartera de blat.

cen any durant dit arrendament, cent sexanta lliuras moneda de Mallorca, pagadoras per mesadas iguals, comensant la primera mesada a 28 octubre passat de 1707 y axí consecutivament en tots los mesos durant dit arrendament, portadas a la mia pròpia habitació ab peatge de 5 sous, sens que per escusar-vos de pagar dita ànnua mercè vos pugau valer de ninguna esterilidad de temps, tant diví com humà, cas fortuït o infortuït.

-1711, agost 16. Document 2

Ítem és pacte que per ànnua mercè de dit arrendament me hajeu de donar y pagar quiscun any durant dit arrendament, de una part, per rahó del molí draper 160 lliuras monede de Mallorca, pagadoras per mesadas iguals, comensant la primera mesada el die que comensareu dit arrendament, que serà als 8 setembre primer vinent y axí consecutivament en tots los mesos anticipadament durant dit arrendament, portadas a la mia pròpia habitació y de altre part per rahó de la ànnua mercè del molí draper 30 quarteres forment, bo, nou y rabador, pagadoras per el primer del mes de agost y axí quiscun any en dit die pagareu dita ànnua mercè, portadas a costas vostras a las casas mayors del Avall de Menacor o Ariañy allí ahont se elegrà sens que per escusar-vos de pagar dita ànnua mercè vos pugau valer de estarilidat alguna de temps, tant diví com humà, cas fortuït o infortuït.

-1786, maig 17. Document 5

Ítem és pacte que per ànnua merced de dits molins y terra, deurà satisfer y pagar, dit conductor, cent trenta lliures de dita moneda com queda dit, ab tres iguals tersas, la primera als vuit janer del pròxim any mil setcents vuitante y set, la segona als vuit maig y la tercera als vuit setembre del mateix any y axí consecutivament fins sia finit dit arrendament.

-1808, octubre 7. Document 6

Que además de tot lo antedit deureu vos dit conductor i los vostros, durant dit termini de sis anys satisfer i entregar per ànnua mercè pecuniaria de los molins terras i terras compresas, cent trenta lliuras moneda de Mallorca en metàlich, ab tres igals pagas, que seran vint desembre, vuit maig i vuit setembre, que són coranta tres lliuras, sis sous i vuit diners per terse, portada i posada com tot lo demés en la casa i habitació del senyor principal o la meua en son nom.

-1851, agost 1. Document 8

Que vós, dit conductor, tindreu obligació de pagar-me, en la mia casa habitació de esta Ciudat, per ànnua merced de este arrendament, la cantitat de trescentas lliuras, moneda mallorquina, cada any durant el mateix, en tres iguals tersas de cent lliuras cada una, la primera el dia vint y un de desembre, la segona dia vuit de maig y la tercera dia vuit de setembre y axí sucesivament, cada any en semblants dias, fins a la conclusió de este arrendament y en espècie deureu pagar-me també, vós, dit conductor, cada any durant el mateix, cincuanete corteras blat, bo, nou, net y porgat, sis corteras de monjetas blancas, netas y porgades y dos quintars de cànom, trencat, net y espedat, cuyos grans tindreu obligació de aportar cada any a la mia casa posada de Manacor, a costas pròpias vostras.

Apèndix documental

Es tracta d'un document relatiu al molí paperer de la Vall de la Nou, del qual vàrem presentar un treball a les Jornades d'Estudis Locals del 2016. El document registra l'inventari dels béns de Joan Baptista Thomati (m. 1744), mestre paperista del molí paperer de la Vall de la Nou. Era casat en primeres núpcies amb Úrsula Ribot i en segones amb Joana Serra Frontera, ambdues naturals de Manacor. L'inventari consigna els béns mobles d'una casa i corral de la seva propietat, situada al carrer des Mercadal de Manacor i sobretot, per la seva importància, de l'habitatge destinat a la família, ubicat a l'edifici del molí paperer. Resseguint el document, entre d'altres elements materials de la vida quotidiana, constata la presència de diverses raimes de paper faixades (mà major, mà mitjana, d'escriure) així com una partida de pasta de pedaços ja feta. Els productes registrats, com és ara blat, mongetes, fesols jueus, faves i cànyom són els obtinguts de la terra contigua al molí.

1750, agost 22.

Transcripció de l'inventari dels béns de Joan Baptista Thomati (m. 1744)

ARM, protocol V-223, ff. 182-185

Inventari dels béns y haretat de Juan Baptista Thomati, de Manacor, mestre paperista, rabut a instància de Juana Serra se muller donatària usufructuària de aquell, conforme la donació causa mortis que fe y firmà en poder del discret Andreu Gelabert notari als 29 setembre 1744 que [...] per son òbit seguit al 17 octubre del mateix any.

Die 22 agusti 1750

In Dei nomine etc. Cum ob doli maculam etc.

Primo se ha trobat en dita heretat unas casas y corral scituades dins la present vila de Manacor en al carrer dit el Marcadal, confrontades com en actes és de veura, las quals fan de cens 2L a don Nicolau Dameto y Pueyo, prevete.

Ítem un cortó de viña scituat dins el terma de dita vila a la possessió la Casa Nova confrontat etc.

Lo que se ha atrobat dins ditas casas

Ítem docentas trenta lliuras moneda de Mallorca, diner efectiu ab moneda de or, plata y doblés de ferro

Ítem una caixa de poll teñida ab pany y clau dins la qual se ha atrobat lo següent y los dinés sobradits

Ítem un llansol de bri ab randa en mitx de las telas, usat

Ítem una capa de paño cathelà color de muscle ja usade

Ítem una xamberg de escot cordillat negre forrade de llista ja usade

Ítem tres calsons de llista de cotó ruats usats y uns blaus de llista de seda, altres ruats de llista de herbas y altres calcons de llista de cotó y seda usats

Ítem dos gipons de cotana y filadís, un pla de color muscle y un a la cordillada negra, usats

Ítem dos guarde pits, un de fil y cotó y lo altre friseta groga usats y un parell de calses

de estam negres usades

Ítem un llit de poll ab pilàs, usat, ab matalàs y màrfague de llista de daus

Ítem una cape de friseta negra usade y bona

Ítem un banch de respal·la de pots ab sos petjas ja usat

Ítem dos tauletas ab sos petjas, una de morer y una de poll usades

Ítem quatre cadiretas de poll ab son siti de corda ab respal·la usades

Ítem dos caxetas mitjenseras una ab pañy y clau de noguer y la altre de lo mateix ab pañy sens clau usades y buydas

Ítem dos alfàbias de posar oli buydas mitjenseras usades ab son basí, tapador y ambut de estañy

Ítem unas balances de arram ab sos pesos lliura, mitja lliura y unsas, tot condret y usat

Ítem dos calderas de aram vellas y foredades, mitjenseras

Ítem un parolet de aram foredat y una olleta de aram foredada

Ítem tres escambells de poll usats ab se màrfegue de tela de cordar usada

Ítem una pella de arram ab son mànech de ferro mitjensera usade

Ítem vint lliuras de ferro vell

Ítem altre caxe de poll teñida usade ab pañy y clau que és de Úrsula Ribot, primera muller de dit difunt, dins la qual se ha atrobat lo següent

Ítem uns calsons ruats de fil y llana escandalari y dos calcons de lli usats y una camissa de homo tot usat de bri

Ítem unas faldetas de andiana comuna blanque y vermella de set telas ab las ruas desfetas

Ítem una cota de burell de Pollença, bona usade y un gipó de friseta groga usat

Ítem unas faldetas de llista en fil de seda novas de sis telas y altres de lo mateix usades de sis telas y unas de llista de viuda, fina, de sis telas usadas

Ítem un gipó de dona de estam y seda pla usat

Ítem un rebosillo de setí negre ab randa y veta verda baix, altre setí color de musclo ab randa de pita y veta verda, altre de tefetà ab randa y veta groga, color de aubercoch, altre de tefità negre llis, altre de endiana fina blanque y negre ab veta encarnade y altre de fil y cotó ab broydat blau tot usat

Ítem un cadenó de plata ab sos agullés y clauer de pes de deu unsas, altre cadanó de plata ab son clauer, de pes de onza unsas

Ítem una conupció? de or obra de fil de pes de un quart y trenta grans ab son collaret de robins

Ítem altre joya de or de pich de martell de pes de un quart menos devuyt grans

Ítem quatre raymas y mitja paper de estraçe

Ítem quinza mans de paper fi de escriura

lo que se ha atrobat en al molí paparer

de la Vall és lo següent

Primo una caxa de pi teñida ab pañy y clau dins la qual se atrobat lo següent

Ítem quatre raymas de paper de mà major de floretó gruixat

Ítem tres rebosillos de fil y cotó, dos llisos y un ab broydat blau y un rebosillo de tefetà blau llis, una davantera, un cañom de estopa y altre rebosillo de fil y cotó, un torcabocas de fil y cotó, un gipó de dona de estam y seda blau y un devental de tefetà carmasí, totas ditas cosas de roba són usades

Ítem altre caxa de pi teñida ab pañy y clau dins la qual se ha trobat lo següent

Ítem una xamberga de paño cathelà forrade de estameña morada veyá, tres calsons

ruats blancs y quatre camissas de homo tot usat

Ítem altre caxa de poll teñida, ab pañy y clau, dins la qual se troba lo següent, un llansol de bri usat, un caputxo de friseta vintona blanque ab veta de seda groga, dos torcabocas, un fil y cotó y lo altre de fil obrats usats

Ítem duas tovalles, una de cotó y las altres de fil usades

Ítem altres tovalles de fil obrades usades dos tovalles de estopa llisas mitjenseras usades, un gipó de [...] de homo usat

Ítem un caxó de noguer ab pañy y clau buyt

Ítem un llit de monja de poll ab radortas, ab se màrfague de tela de corder usat

Ítem una escopeta ab son pañy y condreta

Ítem un murter de coura ab se mà de lo mateix

Ítem dos cortinel·los, un ab sèrcols de ferro y lo altre de fust y dos de forro condrets

Ítem dos cortins condrets ab sèrcols de fust

Ítem una taula de pi mitjensera ab sos petjas condreta

Ítem quatre cadiretas ab son siti de corda y duas ab respal·las

Ítem una barcella, un almut y un mitx almut tot condrets ab sos sèrcols de ferro

Ítem una pastera de pi ab sos petjas condreta y usade y dos cañoms usats

Ítem tretza llansols de estopa, set usats y sis vells y una màrfegue de tela de corder vella y una flesade veyá y una alfàbia mitjensera de posar oli

Ítem dos cuballots ab sèrcols de fust condrets y un barril y quatre portadoras ab sèrcols de fust, condretas y ses sistas

Ítem un sach usat y dos sedassos ab son sernador y tres fañadors de pi usats

Ítem una raya de tenor de set o vuyt lliuras usade

Ítem una post de pastar de poll condreta usade altre post de pastar vella de pi, mitjansera

Ítem dos serras de una [...] condretas y un puat vey

Ítem una llosa, dos pellas, una gran y una mitjensera, tot de aram condret y usat ab son mànech de ferro y unas grellas y dos ferros de cuynar, uns grosos y uns mitjensés

Ítem una axe y un uxol, tres destrals, una grossa, una mitjensera y una patita y una picasa y dos fassets y duas xades y un càvech tot usat y condret, unas tanayas grossas y una romana patita usat y condret de ferro

Ítem dos alfàbias grans condretas y un coura y una plana de fuster

Ítem tres sachs y una saca de tela de corder

Ítem una romana grossa de tenor de dos quintars y setanta y nou lliuras

Ítem un molí de sanch condret y molent y un pich per dit molí

Ítem un mul eguí de edat de set añys, pèl negre y un burro gelat de edat de onza añys ab sos ensellaments y beyases usat

Ítem una caldera de aram mitjensera foradade

Ítem quatre bótas de mena de tenor de devuyt quartins quiscuna y mitja bóta ab sèrcols de fust planas de vi

Ítem vuytanta y dos fexos de paper lligat de vuyt raymas cada feix de difarents gèneros o sorts de paper

Ítem setza fexos de paper lligat de sis raymas cade feix també de difarents gèneros y sorts

Ítem sinch fexos de mà mitjana que importan vint y tres raymas

Ítem deu raymas fexadas paper de escriura

Ítem un carratell de tenor de dos cortins ab cèrcols de fust buyt

Ítem la pasta de pedassos que se ha trobat feta en dit molí se ha judicat haver-hi dezet bal-las estimadas per Joseph Thomati y Joseph Dondo nebots de dit difunt
 Ítem quatre barrobins y duas escàrperes
 Ítem alt al porxo de dit molí se ha trobat sis quintars trenta y vuyt lliuras de cànom espedat
 Ítem una flassada usada y bona
 Ítem duas esconellas y una sàrria de paumes, tot usat
Dins altre aposento de ditas casas lo siguent
 Ítem se ha trobat dos quintars noranta y sinch lliuras de cànom espedat
 Ítem tres *quarteras* y sinch barcellas de fasols juheus
 Ítem tretze *quarteras* de monjetas
 Ítem una *quartera* tres barcellas llavor de cànom
 Ítem tres *quarteras* y mitje de favas
 Ítem nou *quarteras* de blat arràs
 Hoc est autem etc. Protestando etc. quod [...] in dita villa de Manacor
 Testes ec^o quibus presentibus dicta Serra [...] et Raymundus Gomila [...] ego Franciscus Xavierius Vanrell [...].

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ADROVER ROSSELLÓ, Pedro (2002). *Alquerias y viejas possessions de Manacor*. Manacor: Gràfiques Muntaner.
- AGUILÓ, Cosme; PASQUAL, Antoni (2011). «La Font d'Albassalba, el refugi d'un antropònim medieval». A: *XXIV Jornada d'Antroponímia i Toponímia*. Palma: Universitat de les Illes Balears.
- ALCOVER, Antoni Maria; MOLL, Francesc de Borja (1980). *Diccionari català-valencià-balear*. Palma: Editorial Moll.
- ANDREU GÀLMÉS, Jaume (2004). *Fonts i sistemes hidràulics tradicionals a Petra*. Palma: Consell de Mallorca. (Conèixer el patrimoni; 2).
- FUSTER PERELLÓ, Josep Maria (1997). *Carrers de Manacor*. Manacor: Ajuntament de Manacor. (Així és Manacor; 4).
- CALDENTY BRUNET, Joan (2002). «Sa Vall de la Nou: un punt d'interès geogràfic del terme de Manacor». A: *II Jornades d'estudis locals de Manacor*. Manacor: Ajuntament de Manacor.
- CANUTO BAUÇÀ, Francesc (2000). «Alquerias i rafals del terme de Sant Joan (s. XIII-XVI)». A: *Sant Joan, una vila set vegades centenària (1300-2000)*. Sant Joan: Col·lectiu Teranyines. (Monografies santjoaneres; 11), pàg. 179-228.
- (2010). «Miquel Pocoví Nicolau 'de Son Moia' i el molí paperer de la Vall de la Nou (s. XVIII)». A: *Bona Pau*, núm. 692, pàg. 22-24. Montuïri.
- (2015). «La possessió de sa Vall (Santanyí) a través dels contractes d'arrendament (s. XIX)». A: *I jornades d'estudis locals de Santanyí*. Santanyí: Ajuntament de Santanyí. Pàg. 213-250.
- (2016). «El molí paperer de sa Vall de la Nou a través dels contractes d'arrendament (s. XVIII-XIX)».

- A: *IX Jornades d'Estudis Locals de Manacor*. Manacor: Ajuntament de Manacor. Pàg. 235-255.
- CAÑELLAS SERRANO, Nicocalu S. (1993). *L'aigua, el vent, la sang*. Palma: Documenta Balear. (Menjavenuts; 6).
- CAÑELLAS, NICOCALU S.; CALAFAT, Antònia M. (1996). «El molí paperer d'En Canyís a Valldemossa. Notícia i assaig de reconstrucció». A: *BSAL*, núm. 52, pàg. 359-368. Palma.
- CARBONERO GAMUNDÍ, Maria Antònia (1992). *L'espai de l'aigua: Petita hidràulica tradicional a Mallorca*. Palma: Consell Insular de Mallorca.
- Gran Enciclopèdia de Mallorca* (1988-1998). 22 volums. Palma: Promallorca Edicions.
- GRIMALT GELABERT, Miquel (1990). *Els Torrents de Manacor*. Manacor: Ajuntament de Manacor. (Així és Manacor; 2).
- GINARD BAUÇÀ, Rafel (1970). *Cançoner Popular de Mallorca*. Volum III. Mallorca: Editorial Moll. (Els Treballs i els Dies; 6).
- JUAN VIDAL, Josep (2008). «Marc Antoni Cotoner i Sureda-Vivot». A: *Fills il·lustres de Palma*. Palma: Promallorca Edicions.
- MASCARÓ GÀLMÉS, Martí [et al.] (1999). *Els Regants de sa Vall de la Nou*. Manacor: Ajuntament de Manacor. (Així és Manacor; 6).
- MOREY, Antònia; JOVER, Gabriel (coor.) (2012). *Les possessions mallorquines: passat i present*. Mallorca: Govern de les Illes Balears. Conselleria d'Educació, Cultura i Universitats.
- MOREY TOUS, Antònia (2015). *L'ofici dels «bons conductors». Els amos de possessió a Mallorca (segles XVIII-XIX)*. Palma: J. J. De Olañeta. (Miriade de lletres; 5).
- NADAL ROIG, Jaume (1990). «Una comptabilitat privada del segle XVIII: Les comptes del molí paperer de Petra, 1792-1802». A: *Fontes Rerum Balearium*, volum I, pàg. 213-258. Mallorca.
- ROSSELLÓ VERGER, Vicenç Maria (1961). *Norias y molinos*. Palma: Imprenta Mossèn Alcover. (Panorama Balear; 81).
- (1964). *Mallorca. El sur i el sureste*. Palma: Càmera Oficial de Comerç, Indústria y Navegación de Palma de Mallorca.
- ROSSELLÓ VERGER, Vicenç M.; SACARÈS MULET, Josep (2014). *El Puig de Randa i les fonts del seu entorn*. Algaida: Ajuntament d'Algaida. (Panoràmica; 6).
- SABATER VALLESPIR, Antònia (2012). *Els senyors de Palma. Història oral*. Palma: Documenta Balear. (Arbre de Mar; 42).
- SANSÓ, Sebastià (2016). «Aplec de topònims manacorins». A: *IX Jornades d'Estudis Locals de Manacor*. Manacor: Ajuntament de Manacor. Pàg. 223-233.
- SITJES VILARÓ, Eugènia (2006). «Les ampliacions modernes del sistema hidràulic de sa Vall». A: *IV Jornades d'Estudis Locals de Manacor*. Manacor: Ajuntament de Manacor.
- (2014). «Per camins de terra i d'aigua. Estudi de Manacor i Sant Llorenç des Cardassar en època andalusina i fins just després de la conquesta de Jaume I (1229-1230)». *MUSA: Revista del Museu d'Història de Manacor*, núm. 9.
- VIBOT, Tomàs (2016). *La possessió mallorquina. Arquitectura, explotació i quotidianitat*. Col·lecció. Pollença: El Gall Editor. (Els Fiders; 24).